

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва

Львівської національної академії мистецтв

Кафедра історії мистецтва та гуманітарних наук

Філософія

Навчально-методичний комплекс

Укладач: Р. А. Горбань

Напрями підготовки:

6.020205 Образотворче мистецтво

6.020207 Дизайн

6.020208 Декоративно-прикладне мистецтво

Івано-Франківськ

2014

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва
Львівської національної академії мистецтв

Кафедра історії мистецтва та гуманітарних наук

Філософія

Навчально-методичний комплекс

Укладач: Р. А. Горбань

Напрями підготовки:

- 6.020205 Образотворче мистецтво
- 6.020207 Дизайн
- 6.020208 Декоративно-прикладне мистецтво

Бакалаври, курс 4-й, семестр 8-й, денна та заочна форми навчання

Розглянуто на засіданні кафедри
історії мистецтва та гуманітарних наук
КІПДМ ЛНАМ
Протокол № 2 від 11.09.2014 р.

Затверджено Вченою радою
КІПДМ ЛНАМ
Протокол № 1 від 18.09.2014 р.

Івано-Франківськ

2014

УДК 101.3 : 371.214.114

ББК 87

Ф 56

Рекомендовано до друку Вченою радою Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв (протокол № 1 від 18.09.2014 р.)

Рецензенти:

М. Г. Марчук, доктор філософських наук, професор (завідувач кафедри філософії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича)

В. К. Ларіонова, доктор філософських наук, професор (завідувач кафедри філософії та соціології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника)

Укладач: Горбань Річард Анатолійович

Ф 56 Філософія: Навчально-методичний комплекс / уклад. Р. А. Горбань. – Івано-Франківськ: Видавець ПП Маргітич О. І., 2014. – 67 с.

Навчально-методичний комплекс містить матеріал, який пояснює специфіку навчальної дисципліни «Філософія». Навчально-методичний матеріал розподілено на три модулі, які охоплюють і всебічно висвітлюють усе проблематичне коло курсу філософії для вищих навчальних закладів. До кожного модуля чітко сформульовано вимоги щодо знань, умінь і навичок студентів, які вони мають здобути в процесі його вивчення.

Навчально-методичний комплекс складено за кредитно-модульною системою на основі діючих програм нормативного курсу філософії, затверджених Міністерством освіти і науки України. При цьому в його змістовому наповненні враховано специфіку вишу, який готує фахівців мистецьких спеціальностей. Він містить усі теми навчальної дисципліни, основні визначення і конспект (у вигляді тез) лекційних тем, тематику і плани практичних занять, описує різновиди індивідуальної та самостійної роботи, визначає форми та засоби поточного і підсумкового контролю, а також критерії їх оцінювання. Увага студентів зосереджується на базових поняттях і фундаментальних філософських концепціях, на засвоєння яких спрямовується вивчення філософії у сфері вищої освіти.

Перевагою даного навчально-методичного комплексу є те, що автор подає до кожної теми ключові поняття й терміни, які вводить у «Словник основних філософських термінів».

ББК 87

© Горбань Р. А., укладання, 2014

ВСТУП

Вивчення філософії сприяє зростанню рівня загальної культури людини та формуванню філософської культури особистості, збагачує її світогляд. Філософське знання розширює свідомість індивіда, адже людям для повноцінного спілкування потрібна широта свідомості, вміння розуміти іншу людину чи розуміти себе ніби з боку. У цьому допомагають філософія як світоглядна система та навички філософського мислення. Філософськи мисляча людини розглядає різні точки зору і критично їх осмислює.

Призначення філософії – пошук сенсу людського життя, забезпечення буття людини в сучасному світі. Бути чи не бути – ось у чому питання. А якщо бути, то ким? Призначення філософії в кінцевому підсумку полягає в піднесенні людини, створенні універсальних умов для її вдосконалення. Філософія як світогляд, орієнтований на пошуки істини, необхідна для забезпечення кращого стану людства. Вона закликає кожну людину до благородства, краси і добра.

Головна мета вивчення курсу філософії полягає в підготовці висококваліфікованих спеціалістів нової формації, які поєднують у собі фундаментальну професійну підготовку з сучасним світоглядом, професійним мисленням і високою культурою творчої діяльності. Вивчення філософії не тільки сприяє підвищенню загальної культури й освіти особистості, а й формує в неї навички критичного мислення, навчає мистецтву жити, не втрачаючи в умовах глобалізованого постіндустріального світу власної самобутності й людської гідності. Орієнтуватися в багатстві філософських концепцій і досягти сучасного розуміння фундаментальних проблем людського буття й світобудови є справою непростюю, що вимагає від студента чималих духовних та інтелектуальних зусиль. Філософія спонукає особистість перебувати в постійному пошуку таких форм власної самореалізації, які є гідними людини. Вочевидь, це – складне завдання, тому вивчення філософії, розуміння її змісту й ознайомлення з різними філософськими напрямками і течіями має полегшити цю працю.

Особливе значення вивчення філософії має для спеціалістів, майбутня професійна діяльність яких пов'язана з творчістю і мистецтвом, оскільки поява філософії в історії людства була пов'язана саме з особистісною творчістю – філософія починається з особистості, з відображення неповторного духовного досвіду індивіда.

**ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ЛЕКЦІЙ, СЕМІНАРСЬКИХ
ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ**

№ теми	Тема	Години			
		Усього	Лекції	Семінари	Самостійна й індивідуальна робота
Модуль I. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія		26	2	6	18
1.	Сутність і структура світогляду. Філософський світогляд – упорядкована, раціональна і систематизована форма знання	9	1	2	6
2.	Міфологія як історичний тип світогляду та найдавніша форма суспільної свідомості	8,5	0,5	2	6
3.	Релігія як форма світогляду, її предмет, функції, генеза ранніх форм	8,5	0,5	2	6
Модуль II. Основні етапи розвитку філософії		46	6	10	30
1.	Філософія стародавнього світу	10	2	2	6
2.	Філософія Середньовіччя та Відродження	9	1	2	6
3.	Філософія Нового часу та епохи Просвітництва. Німецька класична філософія	9	1	2	6
4.	Сучасна світова філософія	9	1	2	6
5.	Традиції та особливості розвитку філософської думки в Україні	9	1	2	6
Модуль III. Основні вчення філософської науки		36	4	8	24
1.	Онтологія і гносеологія як основні розділи філософії	9	1	2	6
2.	Людина і суспільство як філософські проблеми: антропологія і соціальна філософія	9	1	2	6
3.	Філософське осмислення культури. Творчість як фундаментальна основа діяльності людини	9	1	2	6
4.	Філософія історії. Суспільний прогрес і глобалістика як сучасна галузь філософії	9	1	2	6
Усього годин		108	12	24	72

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»

Філософія є одним з найбільш глибоких проявів духовної культури людства, концентрованим виразом найсуттєвіших її надбань. Вивчення цієї дисципліни у вищих навчальних закладах мистецького спрямування дозволяє поглибити світоглядну підготовку слухачів, розширити обрії їх світобачення, створює необхідні передумови для гармонійного розвитку особистості працівника культури і мистецтва, а також формування стійкої життєвої та громадянської позиції.

Засвоєння студентами знань з курсу «Філософія» передбачає різні види навчання: аудиторну (під керівництвом викладача) і самостійну роботу. Аудиторні заняття відбуваються у формі лекцій і семінарів (практичних занять). Важливою формою навчального процесу є лекція, вона визначає зміст і загальну спрямованість усіх інших форм навчальних занять. У лекціях розкриваються найбільш складні та важливі проблеми курсу «Філософія». Лекції та практичні заняття за змістом, тематикою і колом розглянутих проблем не повторюють, а взаємодоповнюють одні одних як різні форми навчального процесу, що сприяє формуванню у студентів цілісного погляду на специфіку філософського світогляду як особливої форми знання, історію філософії та її основну проблематику.

Предмет курсу – співвідношення «людина – світ», сутність та найзагальніші підстави світу, можливості та межі пізнання.

Мета курсу – ознайомлення з основними філософськими ідеями і концепціями, формування у студентів стійкої життєвої позиції, забезпечення гармонійного розвитку особистості діяча сфери культури і мистецтва.

Завдання курсу:

- ознайомлення студентів з досягненнями світової і вітчизняної філософської думки, творчістю й особистостями видатних мислителів давнини і сучасності, основними філософськими школами та напрямками в їх історичному розвитку, філософською термінологією;
- розширення кола знань про людину, природу, суспільство, культуру,

цивілізацію, простір і час, основні закономірності руху та розвитку, рівні, види та історичні типи світогляду, свідомість та її структуру;

- ознайомлення з основами теорії пізнання, колом проблем філософської аксіології та антропології;
- підвищення культурно-освітнього рівня, ерудиції та культури мислення шляхом демонстрації концепцій світобудови та множини підходів до визначення сутності буття й місця людини в ньому, розгляду різних космологічних і космогонічних теорій, визначення характерних рис основних соціокультурних парадигм тощо;
- закріплення навичок аналітичного мислення, розвиток вміння висловлювати й аргументувати власні думки, міркувати послідовно та логічно правильно, вести діалог і полеміку;
- розвиток інтелекту та вольових якостей, загальної культури особистості, світоглядна підготовка, яка передбачає не лише передачу знань, але й формування філософського світосприйняття, гуманістичних ціннісних настанов і орієнтацій, ідеалів добра та справедливості, толерантного ставлення до інших людей, патріотизму й національної самосвідомості.

Методичні матеріали складено таким чином, щоб інформативна частина курсу органічно інтегрувалася в систему знань, які студенти отримують у процесі ознайомлення з такими нормативними курсами як «Етика та естетика», «Релігієзнавство», «Соціологія», «Історія української та зарубіжної культури», «Історія українського мистецтва», «Історія зарубіжного мистецтва» та іншими передбаченими навчальними планами загальнотеоретичними, галузевими і спеціальними дисциплінами.

У результаті вивчення курсу «Філософія» студенти повинні **знати**:

- основні досягнення світової та вітчизняної філософської думки, творчість видатних мислителів давнини і сучасності, основні філософські школи та напрямки в їх історичному розвитку, філософську термінологію;
- основні концепції сутності людини, природи, суспільства, культури, цивілізації, простору і часу, основні закономірності руху та розвитку, рівні,

види та історичні типи світогляду, концепції свідомості та її структуру;

уміти:

- орієнтуватися у періодизації розвитку філософії як духовно-практичної форми освоєння дійсності;
- характеризувати різні аспекти духовного розвитку суспільства;
- розбиратися у змісті, програмах і світоглядних цінностях основних філософських напрямів, шкіл і течій;
- формувати філософськи обґрунтовану особисту громадянську позицію.

Курс «Філософія» складається з трьох модулів: перший присвячено філософії в контексті інших історичних типів світогляду, другий – історії філософії, третій – основним її проблемам.

МОДУЛЬ І. ІСТОРИЧНІ ТИПИ СВІТОГЛЯДУ: МІФОЛОГІЯ, РЕЛІГІЯ, ФІЛОСОФІЯ

Вимоги щодо знань, умінь і навичок студентів

Вивчення модуля «Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія» має на меті сприяти формуванню самостійного ставлення до різних типів свідомості, які виникли в процесі культурно-історичного розвитку людства, як необхідних елементів особистісної життєвої позиції.

Студенти, які опанували модуль, повинні **знати**:

- сутність і структуру світогляду;
- основні рівні та форми світогляду;
- основні риси міфологічного світосприйняття;
- загальні відомості про фетишизм, тотемізм, анімізм, магію та шаманізм як основні первісні вірування;
- теоретичні обґрунтування поняття «сакральне»;
- визначення пантеону богів, основних обрядів дохристиянського язичництва;
- визначення й складові частини релігії: віра, віровчення, культ, громада, церква, секта як форми релігійної організації;
- специфіку філософії як історичного типу світогляду, її місце у сфері діяльності людини.

Студенти, які вивчили модуль «Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія», зобов'язані **вміти**:

- орієнтуватися в колі світоглядних проблем;
- знаходити рудименти, прояви та впливи міфологічного й релігійного світоглядів у різних культурних феноменах;
- обговорювати ключові проблеми функціонування релігії в суспільстві;
- оцінювати різні явища дійсності з позиції філософського світогляду на рівні раціонального і духовно-досвідного пізнання;
- виявляти ознаки міфологічного, релігійного й філософського світоглядів у сфері мистецтва.

Тема 1. Сутність і структура світогляду. Філософський світогляд – упорядкована, раціональна і систематизована форма знання

Своєрідність становища людини у світі й необхідність її самовизначення. Світогляд, його структура, риси, суспільно-історичний характер і роль у житті суспільства; типологія світогляду. Філософський світогляд. Особливості історичного виникнення та передумови формування філософії як раціонального й систематизованого способу пізнання світу. Поняття, предмет, ознаки філософії та філософування. Структура та функції філософського знання. Співвідношення філософії, науки, релігії та мистецтва. Історико-філософський процес. Основне питання філософії. Роль філософії в житті суспільства й особистості.

Ключові поняття й терміни: аксіологія, етика, естетика, ідеалізм, матеріалізм, рефлексія, світогляд, філософія, філософування.

Тема 2. Міфологія як історичний тип світогляду та найдавніша форма суспільної свідомості

Філософія і міфологія. Міфологія як найдавніша форма суспільної свідомості. Колективний характер міфологічного світогляду. Риси міфологічного світогляду. Емоційно-образне світосприйняття. Одухотворення природних сил і поклоніння їм. Форми соціального і політичного міфів у сучасному суспільстві. Українська міфологія як віддзеркалення національної картини світу.

Ключові поняття й терміни: антропоморфізм, архетип, божество, ірраціональний, міф, міфологія, номос, рефлексія, синкретизм.

Тема 3. Релігія як форма світогляду, її предмет, функції, генеза ранніх форм

Філософія і релігія. Релігія як форма світогляду і суспільної свідомості. Особливості релігійного світогляду. Предмет і функції релігії. Сутність і складові частини релігії. Сакральне як найважливіша світоглядна категорія. Сакральне в релігії і культурі.

Ключові поняття й терміни: безсмертя, віра, життя, ієрофанія, культ релігійний, релігія, сакральне, смерть, спасіння.

МОДУЛЬ II. ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ФІЛОСОФІЇ

Вимоги щодо знань, умінь і навичок студентів

Вивчення модуля «Основні етапи розвитку філософії» має сприяти виробленню самостійної світоглядної позиції, на основі якої будуть вирішуватись особисті, професійні та суспільні проблеми.

Студенти, що оволоділи цим модулем, повинні **знати**:

- основні етапи розвитку світової філософської думки;
- вирізняти філософську систему, течію, напрям, основні їхні прояви;
- специфіку філософії Давнього Сходу;
- антропоцентричний характер античної філософії;
- геоцентричну спрямованість середньовічної філософії;
- антропоцентричну скерованість епохи Ренесансу;
- раціоналістичний світогляд Нового часу;
- постмодерністський характер сучасної філософії;
- основні етапи та особливості розвитку філософії в Україні;
- основні філософські поняття і категорії;
- найвідоміших мислителів минулого й сучасного, основний зміст їх філософських концепцій, зокрема: Конфуція, Платона, Аристотеля, Сократа, Августина, Фоми Аквінського, Т. Мора, Р. Декарта, Т. Гоббса, Д. Юма, Д. Локка, Ф. Бекона, І. Канта, Г. В. Ф. Гегеля, Ф. Ніцше, З. Фрейда, К. Маркса, М. Гайдеггера, Ж.-П. Сартра, М. Бердяєва, митр. Іларіона, Г. Сковороду, П. Юркевича, П. Копніна.

Студенти, які вивчили модуль «Основні етапи розвитку філософії», зобов'язані **вміти**:

- ідентифікувати філософські праці за викладеними в них поглядами;
- інтерпретувати зміст текстів філософських першоджерел;
- діалектично розкривати взаємозв'язок усіх явищ дійсності;
- самостійно аналізувати філософську літературу, толерантно ставитися до різних філософських систем і поглядів.

Тема 1. Філософія стародавнього світу

Зародження філософської думки. Східний і західний способи філософування. Своєрідність давньоіндійської філософії; буддизм. Філософія стародавнього Китаю; конфуціанство і даосизм. Філософія античності (VI ст. до н. е – VI ст. н. е.). Натурфілософські ідеї Давньої Греції; космоцентризм як основна риса досократівської філософії; мілетська школа: Фалес, Анаксимандр, Анаксимен; перший представник діалектичної концепції світу Геракліт; елейська школа: Парменід, Зенон; атомістична школа Левкіппа і Демокріта. Класичний період розвитку античної філософії; школа софістів, Протагор; ідея самопізнання у Сократа; теорія пізнання Платона, вчення про людину і вчення про ідеальну державу; Аристотель: етика, вчення про категорії, вчення про державу. Філософські школи елліністичного періоду; школа кініків, Діоген Синопський; стоїцизм: Епіктет, Марк Аврелій, Плутарх, Сенека, Цицерон; епікурейці; скептицизм: Піррон, Секст Емпірик; неоплатонізм як релігійно-філософське вчення: Плотін, Порфірій, Прокл, Ямвліх.

Ключові поняття й терміни: атараксія, атман, Брахман, Дао, Єдине, карма, космоцентризм, логос, мікрокосм і макрокосм.

Тема 2. Філософія Середньовіччя та Відродження

Західноєвропейська філософія Середньовіччя. Зміни у світогляді в час переходу від античності до Середньовіччя. Релігійний характер середньовічного світогляду і філософії. Вихідні ідеї середньовічної патристики. Схоластика і містика як провідні напрями середньовічної філософії. Філософські ідеї Томи Аквітанта. Філософія Відродження. Ідейний зміст світогляду Ренесансу й особливості італійського Відродження. Північне Відродження та ідеологія реформації. Провідні напрями ренесансного філософствування: гуманізм, неоплатонізм, натурфілософія. Філософські ідеї пізнього Відродження.

Ключові поняття й терміни: абсолют, антропоцентризм, геліоцентризм, дух, душа, об'явлення, панпсихізм, теоцентризм,

трансцендентний.

Тема 3. Філософія Нового часу та епохи Просвітництва. Німецька класична філософія

Панорама соціокультурних і духовних процесів в Європі Нового часу й особливості розвитку філософії XVII–XVIII ст. Поняття європейської класичної філософії. Раціоналістичні й сенсуалістичні інтенції філософської думки. Методологічні пошуки Ф. Бекона і Р. Декарта. Теорія пізнання Т. Г. Гоббса та Дж. Локка. Скептицизм П. Бейля та Д. Юма. Сенсуалістські максими Дж. Берклі. Тотожність і відмінність філософських концепцій Б. Спінози та Г. Лейбніца про субстанцію. Паскаль і філософія Просвітництва про місце та роль людини у світі. Німецька класична філософія як особливий етап розвитку новоєвропейської філософії у XVIII – першій половині XIX ст. Основні ідеї І. Канта як засновника німецької класичної філософії. Філософські системи Й. Фіхте і Ф. Шеллінга. Філософія абсолютної ідеї Г. Гегеля як найвище досягнення німецької класичної філософії. Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха.

Ключові поняття й терміни: деїзм, діалектика, закон, здоровий глузд, категоричний імператив, необхідність, об'єкт, суб'єкт, субстанція.

Тема 4. Сучасна світова філософія

Передумови виникнення сучасної філософії та зміна парадигми філософського мислення у другій половині XIX – на початку XX ст. Два основні філософські напрями: ірраціоналістичний, екзистенційно-антропологічний і раціоналістичний, позитивістськи орієнтований. Вихідні ідеї А. Шопенгауера та С. К'єркегора. «Філософія життя» як новий тип філософування: Ф. Ніцше, А. Бергсон, В. Дільтей, О. Шпенглер. «Наукова філософія» в європейській думці XIX ст. Екзистенціалізм як філософія існування людини: М. Гайдеггер, К. Ясперс, Г. Марсель, Ж.-П. Сартр, А. Камю, М. Бубер, М. Бердяєв, Л. Шестов, М. Мерло-Понті, Х. Ортега-і-Гассет. Релігійна філософія XX ст. Сцієнтистські напрями в зарубіжній

філософії ХХ т. Психоаналітична філософія; фрейдизм, неофрейдизм; «колективне несвідоме» і теорія архетипів К. Юнга. Постсучасна світова філософія. Феноменологія і герменевтика. Постструктуралізм і деконструктивізм. Провідні тенденції розвитку світової філософії на межі ХХ–ХХІ ст.

Ключові поняття й терміни: абсурд, архетип, верифікація, волюнтаризм, культура, несвідоме, парадигма, сублімація, сцієнтизм, феномен.

Тема 5. Традиції та особливості розвитку філософської думки в Україні

Українська філософія як органічна складова національної духовної культури. Загальні особливості української філософії. Основні періоди розвитку філософії в Україні. Провідні філософські джерела та філософські ідеї часів Київської Русі. Україна – Європа: духовні зв'язки в епоху Відродження; поява професійної філософської думки в Україні. Філософська думка України в часи козаччини (ХVІ–ХVІІІ ст.). Особливості філософських курсів у Києво-Могилянській академії. Життя і філософські ідеї Г. Сковороди. Український кордоцентризм, або «філософія серця». Українська філософія періоду романтизму (ХІХ – початок ХХ ст.). Розробка філософії української ідеї братчиками Кирило-Мефодіївського товариства. Філософські ідеї в українській літературі та громадсько-політичних рухах. Університетська філософія в Україні ХІХ ст., київська релігійно-філософська школа: С. Гогоцький, О. Новицький, П. Юркевич. «Київська школа» екзистенціалізму: М. Бердяєв і Л. Шестов. Особливості розвитку української філософії ХХ ст. Внесок у розвиток української філософської думки О. Потебні, М. Драгоманова, І. Франка, Б. Кістяківського, В. Вернадського, М. Грушевського, В. Винниченка. Українська релігійна філософія неотомізму: А. Шептицький, Г. Костельник, Й. Сліпий. Філософські ідеї представників української еміграції: Д. Донцова, В. Липинського, І. Лисяка-Рудницького, Д. Чижевського.

Ключові поняття й терміни: антеїзм, барокальність, братські школи, емоційність, естетизм, «інтегральний націоналізм», кордоцентризм, непомітного зла філософія, споріднена праця.

МОДУЛЬ III. ОСНОВНІ ВЧЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ НАУКИ

Вивчення модуля «Основні вчення філософської науки» має допомогти формуванню філософських основ загальнотеоретичної бази гуманітарної підготовки за фахом.

Студенти, які вивчили цей модуль, повинні **знати**:

- субстанційний, суб'єктивістський, сучасний підходи до проблеми буття;
- сутність проблеми пізнаваності світу;
- основні форми емпіричного та раціонального пізнання;
- класифікацію знання;
- основні закони і принципи діалектичного мислення;
- поширені стратегії сенсожиттєвих пошуків і ставлення до смерті;
- співвідношення природного, космічного та соціального в людині;
- основні сфери суспільного життя та його принципові проблемні вузли;
- форми включення людини в суспільну систему;
- прикметні риси лінійно-прогресивного, циклічного та сучасного підходів до історико-філософського процесу;
- перспективи і проблеми становлення глобального інформаційного суспільства;
- основні проблеми історіософії;
- головні ознаки культури;
- протиріччя культури як знаково-символічної реальності;
- найістотніші характеристики творчого процесу.

Студенти, які опрацювали модуль «Основні вчення філософської науки», зобов'язані **вміти**:

- окреслювати актуальні для них проблеми, відокремлювати в них істотне від несуттєвого, співвідносити з власною життєвою позицією, шукати шляхи їх продуктивного вирішення;
- спроектувати філософські знання на проблеми своєї спеціальності та практичної діяльності.

Тема 1. Онтологія і гносеологія як основні розділи філософії

Філософська онтологія; фундаментальне значення проблеми буття для філософії; структура буття і місце в ній людини; простір і час як найзагальніші характеристики буття; свідомість, діалектика та її альтернативи. Гносеологія; сутність і структура пізнавального процесу; суб'єкт і об'єкт пізнання; основні форми і способи пізнання; види і рівні знання; проблема істини у філософії: основні концепції істини; практика як специфічно людський спосіб освоєння світу, функції практики; методологія наукового пізнання: специфіка, рівні, форми і методи.

Ключові поняття й терміни: агностицизм, буття, гносеологія, епістемологія, істина, метод, онтологія, простір, час.

Тема 2. Людина і суспільство як філософські проблеми: антропологія і соціальна філософія

Філософська антропологія; людина як предмет філософського осмислення; проблема історичного походження людини; єдність природного, соціального і духовного в людині; індивід, індивідуальність, особистість; проблема життя і смерті в духовному досвіді людства; проблема людської свободи. Соціальна філософія; суспільство, його історичне виникнення і суть; структура і функції суспільства; основні чинники суспільного розвитку; типологія суспільства; суспільство і особистість.

Ключові поняття й терміни: антропологія філософська, життя, ідеологія, індивідуальність, індивідуалізм, свобода, суспільне буття, смерть, суспільство.

Тема 3. Філософське осмислення культури. Творчість як фундаментальна основа діяльності людини

Цінності та ціннісне ставлення до світу як фундамент культури; основні ознаки культури та її функції; культура і природа; культура і економіка, культура, етнос і мова. Проблема культури у філософії; В. Гумбольдт, О. Потебня і Е. Кассіерер про взаємозв'язок культури етносу і

мови; М. Бердяєв про кризу культури та її дегуманізацію; циклічні концепції культури О. Шпенглера і М. Хвильового; типологія культур. Культура і цивілізація; поняття цивілізації; основні ознаки цивілізації; взаємозв'язок культури і цивілізації. Проблеми сучасної культури; масова культура і антикультура; поняття «субкультури» та її різновиди, особливості сучасної молодіжної культури; культура в умовах глобалізації. Культура і творчість; культура як процес і результат розгортання творчих потенцій людини; характерні риси творчо обдарованої особистості; найістотніші характеристики творчого процесу. Протиріччя культури. Особливості сучасних проявів культури.

Ключові поняття й терміни: аксіологія, знак, ідеал, культура, морфологія культури, символ, творчість, цивілізація, цінність.

Тема 4. Філософія історії. Суспільний прогрес і глобалістика як сучасна галузь філософії

Філософія історії як напрям філософського знання, історичне формування проблематики; філософське осмислення історії та її сенсу; філософія історії про суб'єкт, рушійні сили, умови та чинники історичного процесу; людина й історія; проблема спрямованості й єдності історичного процесу; лінійні та циклічні концепції історії; проблема «кінця історії»; проблема історичного прогресу. Філософські проблеми глобалістики; суспільний прогрес і глобальні проблеми людства. Глобалізація світу й ідеологія глобалізму. Проблема збереження національної культури і національного суверенітету в умовах глобалізації світу. Філософія і майбутнє людства.

Ключові поняття й терміни: глобальні проблеми, економічний тоталітаризм, есхатологія, історія, історія філософії, провіденціалізм, прогрес, суб'єкт історії, футурологія.

ТЕМИ ТА ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ I. ІСТОРИЧНІ ТИПИ СВІТОГЛЯДУ: МІФОЛОГІЯ, РЕЛІГІЯ, ФІЛОСОФІЯ

ТЕМА 1. Філософія як наука і світогляд

План

1. Філософія і її предмет. Обґрунтування необхідності вивчення філософії у вищому навчальному закладі.
2. Світогляд, його структура, основні історичні типи та їх сутність.
3. Специфіка філософського вирішення світоглядних питань. Головні теми філософських думок.
4. Функції філософії. Роль філософії у системі культури. Зв'язок філософії з художнім світоглядом. Філософія і наука.

ТЕМА 2. Міфологія як історичний тип світогляду

План

1. Міфологія як тип світогляду.
2. Філософія і міфологія.
3. Основні риси міфологічного світогляду.
4. Міфи в мистецтві.
5. Форми соціального і політичного міфів у сучасному суспільстві.

ТЕМА 3. Релігія як форма світогляду. Сакральне як світоглядна проблема

План

1. Релігія як форма світогляду і суспільної свідомості.
2. Ідея Бога в системі релігійного світогляду.
3. Сакральне як найважливіша світоглядна категорія.
4. Зв'язок сакрального з релігією і міфологією.
5. Сакральне мистецтво.

МОДУЛЬ II. ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ФІЛОСОФІЇ

ТЕМА 1. Філософія античності

План

1. Загальна характеристика філософії стародавніх Греції та Риму й основні етапи її розвитку.
2. Основні проблеми античної філософії.
3. Головні напрями античної філософії та їх специфіка:
 - 3.1 – ранній грецький натуралізм (мілетська школа, Фалес, Анаксимандр, Анаксімен, Геракліт, Піфагор, елейська школа, Демокріт);
 - 3.2 – висока класика (Сократ, Платон, Аристотель);
 - 3.3 – пізня класика (кініки, епікуреїзм, скептицизм, стоїцизм, неоплатонізм).
4. Вплив стародавньої філософії на світову культуру.

ТЕМА 2. Філософія Середньовіччя

План

1. Проблематика філософії Середніх віків.
2. Патристика і схоластика.
3. Проблема універсалій: номіналізм і реалізм.
4. Вчення Томи Аквінського.

ТЕМА 3. Німецька філософія XVIII – першої половини XIX ст.

План

1. Німецьке Просвітництво.
2. Філософія німецького романтизму.
3. Німецька класична філософія: І. Кант, Й. Г. Фіхте, Ф. В. Й. Шеллінг.
4. Німецька класична філософія: Г. В. Ф. Гегель.
5. Німецька класична філософія: Л. Л. Фейербах і К. Г. Маркс.

ТЕМА 4. Модерна філософія кінця XIX – XX ст.

План

1. Криза новоевропейської філософії: новоевропейський модерн.
2. Феномен тоталітарної філософії.
3. Філософія ірраціоналізму.
4. Екзистенційна філософія.
5. Психоаналітична філософія.

ТЕМА 5. «Філософія серця» як українська філософська традиція

План

1. Практично-моральний характер орієнтації української філософської думки на традицію «філософії серця».
2. «Філософія серця» Г. Сковороди.
3. «Філософія серця» П. Юркевича.
4. Категорія «серця» в українському романтизмі.
5. Український кордоцентризм у філософській національній думці XX ст.

МОДУЛЬ III. ОСНОВНІ ВЧЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ НАУКИ

ТЕМА 1. Онтологія

План

1. Філософський зміст проблеми буття.
2. Простір і час як найзагальніші характеристики буття.
3. Генеза, природа, структура свідомості та її основні рівні.
4. Діалектика: закони, принципи, категорії.

ТЕМА 2. Філософська антропологія

План

1. Проблема людини у філософії. Основні концепції походження людини.
2. Антропосоціогенез та його основні фактори.

3. Сутність людини. Взаємозв'язок біологічного й соціального в людині.

4. Історичні типи взаємовідносин людини і суспільства. Соціальне буття людини як єдність індивідуального й суспільного.

5. Сенс життя людини. Проблема життя і смерті у філософії.

ТЕМА 3. Філософія культури

1. Культура як специфічна соціально-духовна реальність, її ознаки та функції. Цінності та ціннісне ставлення до світу як фундамент культури.

2. Культура і природа; культура і економіка; культура, етнос і мова. В. Гумбольдт, О. Потебня і Е. Кассінер про взаємозв'язок культури, етносу і мови.

3. Проблема культури у філософії. Типологія культур.

4. Культура і цивілізація.

5. Проблеми сучасної культури. М. Бердяєв і С. Лем про антикультуру.

ТЕМА 4. Філософія історії

План

1. Філософія історії, її предмет, функції й особливості.

2. Проблема спрямованості та єдності історичного процесу.

3. Сенс історії та ідея історичного прогресу К. Ясперса і Ф. Фукуяма.

4. Філософське осмислення історії та її сенсу М. Бердяєвим.

САМОСТІЙНА Й ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ З ФІЛОСОФІЇ

Самостійна робота студентів є однією з основних форм навчального процесу. Лише самостійна робота в поєднанні з іншими формами навчання забезпечує глибоке вивчення і всебічне засвоєння студентами матеріалу, оволодіння методами наукового мислення, виховання у них творчих, аналітичних підходів до вивчення філософії. Форми самостійної роботи студентів можуть бути різноманітними. Це, зокрема, вивчення та конспектування філософських першоджерел, навчальної та навчально-методичної літератури, монографій і наукових статей, написання тематичних повідомлень, доповідей, рефератів. Найважливіша ділянка самостійної роботи – уважне читання і конспектування основних джерел та літератури, що є обов'язковою вимогою при вивченні історії філософії та її магістральних концепцій, одним з головних елементів модульно-рейтингової системи оцінювання знань студентів.

Відповідно до вимог «Положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців» індивідуальна робота студентів з філософії може включати: участь у роботі студентського наукового гуртка (проблемної групи) з філософії, студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах; написання есе й рефератів та їх презентацію.

Вибір студентом видів індивідуальної роботи здійснюється на альтернативній основі за власними інтересами і попереднім узгодженням з викладачем. Організацію, контроль, оцінку якості виконання самостійної та індивідуальної роботи студентів здійснює викладач або куратор, який закріплюється кафедрою за студентською навчальною групою. Протягом семестру за індивідуальну роботу студент може отримати максимально 18 рейтингових балів.

ПОТОЧНИЙ (МОДУЛЬНИЙ) І ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Організація поточного модульного контролю

Оцінювання знань студентів з філософії здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК). Загальним об'єктом оцінювання знань студентів є відповідні частини навчальної програми з дисципліни «Філософія», засвоєння якої перевіряється під час ПМК. До кола завдань ПМК входить перевірка розуміння та засвоєння навчального матеріалу змістового модуля, здатності осмислити зміст окремих тем чи розділів, умінь використовувати отримані знання з філософії під час вирішення професійних завдань. Об'єктами ПМК знань студентів з курсу філософії є: систематичність та активність роботи на практичних заняттях, рівень знань при обговоренні питань, виконання індивідуальної та самостійної роботи, модульних контрольних завдань, інші форми робіт. Оцінювання результатів ПМК здійснюється викладачем наприкінці вивчення кожного змістового модуля.

Критерії оцінювання ПМК: 1) активність та рівень знань при обговоренні питань практичних занять, відвідування занять, виконання індивідуальних завдань і самостійної роботи до модуля, інші форми робіт; 2) оцінка за модульну контрольну роботу.

Конкретний перелік тестів, порядок і час їх складання, критерії оцінювання визначаються кафедрою і доводяться до відома студентів на початку навчального року. Підсумковий бал за результатами ПМК оформляється під час останнього практичного заняття відповідного семестру.

Загальна кількість балів за ПМК становить 50 балів. Перший модуль оцінюється 16 балами, з яких: 6 балів (3 [кількість занять у модулі]×2 [бали за відповідь]) – за відповіді на практичних заняттях, 3 – за реферат, 3 – за есе, 2 – за самостійну роботу (конспект першоджерел), 2 – за контрольну роботу. Другий модуль оцінюється 17 балами, з яких: 10 балів (5×2) – за відповіді на практичних заняттях, 3 – за реферат, 3 – за есе, 1 – за самостійну роботу

(конспект першоджерел). Третій модуль оцінюється 17 балами, з яких: 8 балів (4×2) – за відповіді на практичних заняттях, 3 – за реферат, 3 – за есе, 1 – за самостійну роботу (конспект першоджерел), 2 – за контрольну роботу.

Результати ПМК знань студентів вносяться до відомості обліку поточної успішності. Вони є основою для визначення загальної успішності студента з даного предмета і враховуються (за необхідності) при виставленні балів за підсумковий контроль знань (ПКЗ).

У разі невиконання завдань ПМК з об'єктивних причин студенти мають право з дозволу викладача виконати їх до останнього семінарського заняття. Час і порядок виконання визначає викладач.

Протягом семестру з предмета «Філософія» студенти можуть набрати до 50 балів. На екзамені студент може максимально одержати 50 балів. Для допуску до екзамену студент повинен набрати за результатами поточного модульного контролю не менше 25 балів.

Екзамен як підсумкова форма контролю дає змогу оцінити системне, а не фрагментарне засвоєння навчального матеріалу, тому не може бути зведеним до рівня поточних форм контролю успішності. Тобто оцінка за екзамен «автоматично» не виставляється.

Основною умовою допуску до іспиту є виконання студентом навчальної програми. Це означає, що студент, аби бути допущеним до іспиту, повинен відпрацювати всі заняття, які він пропустив (у тому числі з поважних причин), і заняття, до яких не був готовий або відповіді на яких було оцінено як незадовільні. У разі пропуску модуля(ів) він, як і заняття, також повинен бути відпрацьований у час, відведений викладачем для консультацій.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»

Підсумкове оцінювання рівня знань студентів з філософії здійснюється на основі результатів ПМК, індивідуальної роботи студентів та ПКЗ за 100-бальною шкалою. Завдання ПМК та індивідуальної роботи студентів оцінюються від 0 до 50 балів; завдання, що виносяться па ПКЗ, оцінюються від 0 до 50 балів. ПКЗ з філософії проводиться у формі іспиту з вузлових питань, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отримані філософські знання з актуальними соціальними проблемами і проблемами сучасного мистецтва.

Конкретний перелік питань та завдань, що охоплюють весь зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання екзаменаційних завдань, порядок і час їх виконання визначаються кафедрою і доводяться до студентів на початку навчального року. До екзаменаційного білета включаються три питання з філософії – по одному з кожного модуля.

До відомості обліку підсумкової успішності заносяться в балах сумарні результати ПМК, індивідуальної роботи студентів та ПКЗ.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється у залікову книжку відповідно до поданої нижче шкали:

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за стобальною шкалою
A	Відмінно – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	5	90–100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	4	81–89
C	Добре – в цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		71–80

D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	61–70
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії		51–60
FX	Незадовільно – потрібно попрацювати, перед тим як повторно скласти	2	25–50
F	Незадовільно – необхідна подальша робота, обов’язковий повторний курс		0–24

Оцінка «А» – виставляється студенту тоді, коли матеріал, який він викладає, засвоєний у повному обсязі, сформульований без помилок і не вимагає додаткових запитань, а висновки спираються на теоретичні знання.

Оцінка «В» або «С» – виставляється студенту тоді, коли у засвоєнні матеріалу були допущені незначні помилки, виклад недостатньо систематизований і послідовний, висновки доказові, але містять окремі неточності.

Оцінка «D» або «E» – виставляється студенту тоді, коли у засвоєнні матеріалу мають місце суттєві проблеми, виклад недостатньо самостійний, не систематизований, містить суттєві помилки, у тому числі у висновках, відповідь недостатньо аргументована, вміння слабо проявляються, мова бідна.

Оцінка «FX» або «F» – виставляється студенту тоді, коли під час відповіді він не розкрив зміст матеріалу.

Модульно-рейтингова система оцінки знань студентів ураховує всі форми їхньої роботи над вивченням курсу філософії та рівень отриманих ними знань.

Основними формами вивчення філософії є лекції, практичні заняття, консультації, індивідуальна та самостійна робота студентів над джерелами і

навчально-методичною літературою, підготовка й виступи з тематичними повідомленнями, доповідями та рефератами, контрольні співбесіди, написання контрольних робіт, участь у студентських наукових конференціях, складання іспиту.

Теми пропущених занять, а також ті, на яких студенти отримали незадовільну оцінку, перескладаються ними викладачу на консультаціях.

Основними формами контролю знань студентів при вивченні курсу є: оцінки на практичних заняттях, письмові контрольні роботи, реферати й есе, конспекти першоджерел, модульні контрольні співбесіди й іспит.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

МОДУЛЬ I. ІСТОРИЧНІ ТИПИ СВІТОГЛЯДУ: МІФОЛОГІЯ, РЕЛІГІЯ, ФІЛОСОФІЯ

1. Яка з рис об'єднує філософський і науковий світогляди:

- а) експериментальне підтвердження суджень;
- б) логічність і доказовість обґрунтування;
- в) парадоксальність суджень;
- г) принцип фальсифікації.

2. Яке висловлювання характеризує предмет філософії найбільш правильно:

- а) «Філософія – це всеосяжне зведення знань»;
- б) «Філософія – це наука наук»;
- в) «Філософія – це система найбільш загальних теоретичних поглядів на світ і місце людини в ньому»;
- г) «Філософія – це фундаментальний спосіб людського життя».

3. Головне питання філософії має на меті з'ясувати:

- а) у чому сенс життя людини;
- б) що означає – бути людиною;
- в) що таке свобода;
- г) як усе співвідноситься з усім.

4. Головна особливість міфологічного світогляду полягає в:

- а) егоцентризмі – сприйнятті всього навколишнього світу за образом і подобою життєвого окремої людини;
- б) некритичності й неправдоподібності власних оповідань;
- в) особистісному ставленні до світу – як живого, одушевленого «ти»;
- г) соціоантропоцентризмі – перенесенні на пояснення світу рис людини та суспільства.

5. Емоційно-образне сприйняття світу й антропоморфізм є характерними ознаками світогляду:

- а) міфологічного;
- б) релігійного;
- в) філософського;
- г) художнього.

6. Під визначення поняття «сакральне» не підпадають:

- а) надприродні істоти, які є об'єктом поклоніння в релігійному культі;
- б) релігійні цінності – віросповідання, віровчення, таїнства, церква;
- в) сукупність предметів, осіб, дій, текстів, які входять у систему релігійного культу;
- г) стародавні пам'ятки, старожитності, предмети стародавнього мистецтва.

7. Двовір'я у давніх слов'ян – це:

- а) віра у двох богів;
- б) процес поступового витіснення християнством язичництва;
- в) синтетична релігія, що складається з елементів язичництва і християнства;
- г) співіснування язичництва і християнства.

8. Політеїзм – це:

- а) віра в багатьох богів;
- б) віра в духів;
- в) віра в єдиного бога;
- г) віра в надприродну силу, що править світом.

9. Монотеїзм – це:

- а) віра в багатьох богів;
- б) віра в єдиного бога;
- в) віра в самостійне існування людської душі;

г) віра у споконвічну боротьбу добра і зла.

10. Релігійний світогляд пов'язаний із входженням людини у світ, що носить характер:

- а) духовний;
- б) практичний;
- в) практично-духовний;
- г) теоретичний.

МОДУЛЬ II. ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ФІЛОСОФІЇ

1. Основна відмінність між західним і східним способами філософствування полягає в тому, що:

- а) західна філософська думка більше уваги приділяє онтології та гносеології, а східна – етиці та соціальній філософії;
- б) західна філософська думка є екстравертною – націленою на оволодіння зовнішнім світом, а східна – інтровертною, тобто спрямованою на оволодіння внутрішнім світом людини;
- в) західна філософська думка віддає перевагу мисленню, а східна – інтуїції;
- г) західна філософська думка віддає перевагу практиці, а східна – теорії.

2. Платон поділив усе існуюче на:

- а) матерію і форму;
- б) мікрокосм і макрокосм;
- в) світ земний і світ олімпійських богів;
- г) світ ідей і світ речей.

3. Дискусія про універсалії у філософії Середньовіччя – це суперечка про співвідношення:

- а) буття і мислення;
- б) знання і віри;
- в) людини і Бога;
- г) одиничних речей і загальних понять цих речей.

4. Основоположний принцип філософії епохи Відродження – це:

- а) антропоцентризм;
- б) прометеїзм;
- в) теоцентризм;
- г) утопізм.

5. Головні напрямки філософії Нового часу – це:

- а) емпіризм і раціоналізм;
- б) ідеалізм і матеріалізм;
- в) ірраціоналізм і раціоналізм;
- г) сенсуалізм і суб'єктивний ідеалізм.

6. Гарантом морального імперативу І. Канта виступає:

- а) абсолют;
- б) Бог;
- в) емоції;
- г) розум.

7. З. Фройд виокремив у людській психіці:

- а) воно, Я, над-Я;
- б) особисте і колективне несвідоме;
- в) свідоме, передсвідоме, несвідоме;
- г) типове і архетипове.

8. Представником філософії постмодернізму є:

- а) Ж. Дерріда;

- б) З. Фройд;
- в) М. Бердяєв;
- г) Ф. Ніцше.

9. Ключова особливість української філософської думки:

- а) антеїзм;
- б) кордоцентризм;
- в) релігійність;
- г) теїстичність.

10. Першу власне філософську систему в історії філософії в Україні створив:

- а) Г. Сковорода;
- б) О. Потебня;
- в) П. Копнін;
- г) П. Юркевич.

МОДУЛЬ III. ОСНОВНІ ВЧЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ НАУКИ

1. Проблематику буття вивчає:

- а) антропологія;
- б) етика;
- в) космологія;
- г) онтологія.

2. Розділ філософського знання, який вивчає пізнання, – це:

- а) гносеологія;
- б) діалектика;
- в) історіософія;
- г) феноменологія.

3. Філософська антропологія – це галузь філософського знання, яка

вивчає:

- а) людину як таку, її сутність і місце у світі;
- б) світ загалом;
- в) суспільство;
- г) шляхи і результати пізнання.

4. Виберіть правильне визначення суспільства:

- а) історична форма спільності людей;
- б) об'єднання людей, пов'язаних економічними відносинами;
- в) сукупність людей, об'єднаних почуттям духовної єдності;
- г) сукупність усіх можливих зв'язків і відносин між людьми.

5. Феномен, до якого належить це визначення: «Сукупність матеріальних і духовних цінностей, а також способів їх творення, трансляції від одного покоління до іншого»:

- а) культура;
- б) релігія;
- в) техніка;
- г) цивілізація.

6. До найважливіших функцій культури не можна віднести:

- а) адаптивну (захисну) функцію;
- б) виховну функцію;
- в) деструктивну функцію;
- г) функцію наступності.

7. Які аспекти творчості вважаються головними:

- а) естетичний і соціальний;
- б) етичний і соціальний;
- в) моральний і педагогічний;
- г) психологічний і філософський.

8. Проблеми війни і миру, демографічну та екологічну в сучасному світі відносять до проблем:

- а) глобальних;
- б) локальних;
- в) державних;
- г) національних.

9. Основні напрями у філософських уявленнях про історичний процес:

- а) індивідуалізований і генералізуючий;
- б) лінійно-прогресивний і циклічний;
- в) теологічний і апокаліптичний;
- г) цивілізаційно-хвильовий і етнокосмологічний.

10. Головним продуктом виробництва у глобалізованому світі є:

- а) біржові акції;
- б) інформація та знання;
- в) нафта і газ;
- г) національний валовий продукт.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ

МОДУЛЬ І. ІСТОРИЧНІ ТИПИ СВІТОГЛЯДУ: МІФОЛОГІЯ, РЕЛІГІЯ, ФІЛОСОФІЯ

1. Своєрідність становища людини у світі й необхідність її самовизначення.
2. Світогляд, його структура, риси, суспільно-історичний характер і роль у житті суспільства.
3. Структура і типологія світогляду.
4. Специфіка філософського вирішення світоглядних питань. Головні теми філософських думок.
5. Філософія і її предмет. Обґрунтування необхідності вивчення філософії у вищому навчальному закладі.
6. Роль філософії в індивідуальному розвитку людини.
7. Функції філософії, її роль у системі культури. Співвідношення філософії, науки, релігії та мистецтва.
8. Філософська і художня свідомість.
9. Розмисли Х. Ортегі-і Гасета і М. Гайдеггера з приводу питання «Що таке філософія?».
10. Основне питання філософії.
11. Філософія і міфологія.
12. Міфологія як тип світогляду. Основні риси міфологічного світосприйняття.
13. Одухотворення природи в міфі.
14. Міф та ініціація.
15. Міфи і архетипи колективного несвідомого в інтерпретації К. Юнга.
16. Історія інтерпретації міфу різними філософськими і науковими напрямками.
17. Емоційно-образне світосприйняття міфологічною свідомістю.
18. Міфи в мистецтві.
19. Форми соціального і політичного міфів у сучасному суспільстві.

20. Українська міфологія як віддзеркалення національної картини світу.
21. Релігія як форма світогляду і суспільної свідомості.
22. Ідея Бога в системі релігійного світогляду.
23. Філософія і релігія.
24. Релігійна свідомість і її різновиди.
25. Первісні релігійні вірування: витоки, типологія, специфіка функціонування.
26. Предмет, функції, сутність і складові частини релігії.
27. Сакральне як найважливіша світоглядна категорія.
28. Зв'язок сакрального з релігією і міфологією.
29. Сакральне мистецтво.
30. Дослідження феномену сакрального в європейській філософській думці XX ст. Інтерпретація взаємозв'язку священного і мирського у працях М. Еліаде і Р. Каюра.

МОДУЛЬ II. ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ФІЛОСОФІЇ

1. Загальна характеристика філософії стародавніх Греції та Риму й основні етапи її розвитку. Основні проблеми античної філософії.
2. Головні напрями і школи античної філософії, їх специфіка і представники: ранній грецький натуралізм; висока класика; пізня класика.
3. Східний і західний способи філософування.
4. Своєрідність давньоіндійської філософії. Релігійно-філософський зміст Упанішад. Буддизм.
5. Філософія стародавнього Китаю. Конфуціанство і даосизм.
6. Вплив стародавньої філософії на світову культуру.
7. Філософія Середньовіччя та Відродження, основна проблематика, напрями, представники.
8. Патристика і схоластика в середньовічній філософії.
9. Проблема універсалій у філософській думці епохи Середньовіччя: номіналізм і реалізм.
10. Вчення Томи Аквінського.

11. Раннє і пізнє Відродження, їх вплив на розвиток європейської науки і філософії наступних культурно-історичних епох.

12. Еразм Роттердамський і Пікколо Мак'явеллі: спільне і протилежне у їх філософських поглядах.

13. Панорама соціокультурних і духовних процесів в Європі Нового часу й особливості розвитку філософії XVII–XVIII ст.

14. Просвітництво про місце та роль людини у світі.

15. Раціоналізм і сенсуалізм як основні напрями філософської думки доби Просвітництва.

16. Природа людини, співвідношення «розуму» і «серця» як провідна тема «Думок» Б. Паскаля.

17. Філософія німецького романтизму.

18. Німецька класична філософія.

19. Криза новоєвропейської філософії: новоєвропейський модерн. Феномен тоталітарної філософії. Філософія ірраціоналізму.

20. Екзистенційна філософія.

21. Психоаналітична філософія.

22. Феноменологія і герменевтика.

23. Постструктуралізм і деконструктивізм.

24. Провідні тенденції розвитку світової філософії на межі XX–XXI ст.

25. Українська філософія як органічна складова національної духовної культури, її загальні особливості.

26. Докласична доба і класична доба української філософії.

27. Українська філософія XIX ст.

28. Українська філософія XX ст.

29. Практично-моральний характер орієнтації української філософської думки на традицію «філософії серця».

30. Д. Чижевський про «філософію серця» в українській філософській традиції.

МОДУЛЬ III. ОСНОВНІ ВЧЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ НАУКИ

1. Філософська онтологія як основний розділ філософії, фундаментальне значення проблеми буття для філософії.

2. Простір і час як найзагальніші характеристики буття.

3. Генеза, природа, структура свідомості та її основні рівні.

4. Діалектика: закони, принципи, категорії.

5. Гносеологія як основний розділ філософії. Сутність і структура пізнавального процесу; суб'єкт і об'єкт пізнання; основні форми і способи пізнання; види і рівні знання.

6. Проблема істини у філософії. Суть і критерії істини в інтерпретації філософів і науковців ХХ ст.

7. Наукове пізнання: специфіка, рівні, форми і методи.

8. Людина як предмет філософського осмислення в антропології. Основні концепції походження людини. Антропосоціогенез та його основні фактори.

9. Сутність людини. Взаємозв'язок біологічного й соціального в людині.

10. Історичні типи взаємовідносин людини і суспільства. Соціальне буття людини як єдність індивідуального й суспільного.

11. Сенс життя людини. Проблема життя і смерті у філософії.

12. Проблема людської свободи у філософії. М. Бердяєв про рабство і свободу.

13. Соціальна філософія. Суспільство, його історичне виникнення і суть. Структура і функції суспільства, основні чинники суспільного розвитку, типологія суспільства. Суспільство і особистість.

14. Соціологія Макса Вебера. Вебер про основні соціологічні поняття.

15. Проблема культури у філософії. Культура як специфічна соціально-духовна реальність, її ознаки та функції.

16. Цінності та ціннісне ставлення до світу як фундамент культури. Типологія культур.

17. Культура і цивілізація.

18. Культура і антикультура. М. Бердяєв і С. Лем про антикультуру.
Проблеми сучасної культури.

19. Культура і природа; культура і економіка, культура, етнос і мова.
В. Гумбольдт, О. Потебня і Е. Кассінер про взаємозв'язок культури етносу і мови.

20. Культура і творчість; культура як процес і результат розгортання творчих потенцій людини. Характерні риси творчо обдарованої особистості.
Найістотніші характеристики творчого процесу.

21. Бердяєвська релігійно-філософська концепція творчості. М. Бердяєв про смисл творчості.

22. Протиріччя культури. Особливості сучасних проявів культури.

23. Філософія історії, її предмет, функції й особливості.

24. Проблема спрямованості та єдності історичного процесу.

25. Сенс історії та ідея історичного прогресу К. Ясперса і Ф. Фукуями.

26. Філософське осмислення історії та її сенсу М. Бердяєвим.
Есхатологічна перспектива історії в інтерпретації київського філософа.

27. Філософські проблеми глобалістики. Класифікація глобальних проблем. Основна проблема глобалізації.

28. Глобальна свідомість і основні ознаки та прояви глобалізму.

29. Глобальні проблеми і збереження національної культури і національного суверенітету.

30. Філософія і майбутнє людства.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ТЕРМІНІВ

Абсолют [лат. *absolutus* – довершений, необмежений] – вічна, незмінна, нескінченна духовна першооснова світу; основна характеристика Бога в середньовічному його осмисленні, яка передбачає доведення позитивних якостей Бога до гранично можливого стану повноти та досконалості.

Абсурд – ситуація людського існування, зумовлена впевненістю людини в тому, що не існує абсолютної системи визначення добра і зла, а тому всі вчинки людини стають відносними і втрачають будь-який сенс.

Агностицизм [грец. *agnostos* – недоступний для пізнання] – філософське вчення, яке заперечує можливість пізнання суті речей та закономірностей розвитку дійсності.

Аксіологія [грец. *axia* – цінність] – наука про цінності, учення про природу духовних, моральних, естетичних та інших цінностей, їх зв'язок між собою, із соціальними, культурними чинниками та особистістю людини; розділ філософії.

Антеїзм – прояви в українському національному характері та філософській думці любові до землі, культ землі.

Антропологія філософська – філософське вчення про людину, яке виводить культуру зі специфіки природи людини.

Антропоморфізм [грец. *antropos* – людина, грец. *morfe* – зразок, форма] – 1) уподібнення будь-чого до людини або перенесення її фізичних та інтелектуальних властивостей на тварин, рослини, речі й явища навколишнього світу; 2) надання божествам подоби людини.

Антропосоціогенез – тривалий історичний процес виникнення соціальної форми руху матерії, становлення і формування людини і суспільства.

Антропоцентризм – філософський принцип, згідно з яким людина вважається центром Всесвіту, найвищою метою всього, що відбувається у світі.

Архетип – первинні вроджені психічні структури, первинні схеми образів фантазії, що містяться в колективному несвідомому й апріорно формують активність уяви; становлять основу загальнолюдської символіки, виявляються в міфах і віруваннях, творах літератури і мистецтва.

Атараксія – [грец. *ataraxia* – незворушність] – ідеал емоційного стану у філософії епікурейців, який передбачає звільнення від усіх хвилювань і пристрастей.

Атман – дух, душа, активне свідоме начало в індійській ведичній традиції.

Базис [грец. *basis* – основа] – 1) у марксистській концепції: сукупність виробничих відносин, що складають економічну структуру даного суспільства; 2) головне, на чому будується що-небудь, сутність чого-небудь.

Барокальність – виявлення особливостей української філософської думки у вигляді її рухливості, динамізму та певній сконцентрованості навколо проблем духовного вдосконалення, пов'язаного з релігійністю.

Братські школи – центри освіти та духовного життя в Україні, що виникали починаючи з XVI ст. з метою збереження православних засад життя та протидії католицькій експансії.

Безсмертя – вічне, реальне існування людини.

Божество – у політеїстичних релігіях, міфології – бог, якому підвладні окреслені сфери природи, людського життя, а також нижчий бог.

Брахман – світова душа, духовне абсолютне начало в індійській ведичній філософії.

Буття – філософська категорія, яка означає реальність, що існує об'єктивно, поза і незалежно від свідомості людини.

Верифікація – запропонована представниками позитивізму процедура перевірки наукових знань на істинність: за допомогою апарату математичної логіки треба було звести положення науки до «атомарних фактів», а результати цього зведення порівняти з «атомарними фактами».

Відображення – загальна властивість матерії, що полягає у відтворенні ознак, властивостей і відношень об'єкта, який відображається.

Відчуття – відображення у свідомості людини окремих властивостей предметів і явищ, які безпосередньо впливають на органи відчуття.

Віра – невіддільна ознака релігійної свідомості, особливістю якої є прийняття істинності релігійного вчення, визначення реального існування надприродних сил, властивостей і відносин без жодних раціональних доказів.

Властивість – сторона предмета, яка зумовлює його відмінність або подібність з іншими речами.

Волюнтаризм – течія, яка в основу світових процесів ставить волю як ірраціональне, тобто несвідоме начало.

Геліоцентризм – висунуте Коперником положення про те, що доцільніше вважати не Землю, а Сонце (Геліос) центром світу (або планетної системи).

Гіпотеза [грец. *hypothesis* – підстава, припущення] – форма розвитку науки; спосіб пізнавальної діяльності, побудови можливого, проблемного знання, в процесі якого формулюється одна з можливих відповідей на питання, що виникло протягом дослідження.

Глобальні проблеми – проблеми, що виникли внаслідок істотного зростання можливостей людського впливу на природу.

Гносеологія – теорія пізнання, одна з головних філософських дисциплін, яка досліджує закономірності процесу пізнання.

Гуманізм [лат. *humanus* – людський, людяний] – напрям суспільної думки, що виник в епоху Відродження, згідно з яким людина розглядається як вища цінність, захищається її свобода і всебічний розвиток.

Дао – одне з основних понять китайської філософії, означає першопричину, що породжує речі, дорогу, долю, пустоту.

Деїзм [лат. *deis* – бог] – філософське вчення, згідно з яким Бог є безособовою першопричиною світу, що знаходиться поза природою та соціумом і не втручається в їхній розвиток.

Діалектика [грец. *dialektike* – мистецтво вести бесіду] – наука про найзагальніші закони розвитку природи, суспільства та мислення; метод пізнання дійсності в її суперечливості, цілісності, розвитку; процес розвитку чого-небудь у всій різноманітності його форм і у всій його суперечливості.

Дуалізм [лат. *dualis* – подвійний] – філософське вчення, протилежне монізму, яке виходить з визнання рівноправними, такими, що не зводяться одна до одної, двох субстанцій, начал: духу і матерії, ідеального і матеріального.

Дух [лат. *spiritus* – букв.: подув, подих, запах] – у широкому смислі поняття Д. тотожне ідеальному, свідомості, на відміну від матеріального начала; у вузькому смислі поняття Д. адекватне поняттю мислення.

Душа – у Середні віки джерело і причина людського життя, результат укорінення в людське тіло частки божественного духу: тому Д. займає середнє положення між духом і тілом.

Економічний тоталітаризм – безроздільна влада грошей в сучасному світі.

Елемент [лат. *elementum* – стихія, початкова речовина] – філософська категорія для позначення частин цілого, які знаходяться між собою у взаємозв'язку.

Емоційність – одна з провідних особливостей української філософії, що полягає в наданні переваги щирому почуттю над раціональним міркуванням при вирішенні смисложиттєвих проблем.

Емпіризм [грец. *empeiria* – дослід] – напрям у теорії пізнання, згідно з яким чуттєве дослідження визнається джерелом знання і вважається, що зміст знання може бути або представленим як опис цього дослідження, або зведеним до нього.

Епістемологія – частина філософії, яка вивчає загальні риси процесу пізнання та результат знання: основи і межі, достовірність і недостовірність.

Естетизм – особливість української філософії, що проявляє себе в цінуванні краси в усіх її виявах.

Естетика – вчення про прекрасне.

Есхатологія – вчення про кінцеву долю людини, людства і світу.

Етика – вчення про мораль.

Єдине – філософське поняття, що означає початок неподільності, єдності й цілісності як реально суцього (речі, душі, свідомості, мови, особистості тощо), так і віртуального планів буття (поняття, закону, числа).

Життя – сутнісна ознака біологічної та суспільної форм руху матерії. Найважливішими її властивостями є: подразливість, розвиток, здатність розмножуватися, в основі яких лежать процеси самооновлення, пов'язані з підтриманням живою системою своєї цілісної організації шляхом обміну з навколишнім середовищем речовиною, енергією та інформацією.

Закон – об'єктивний, історичний, необхідний, сталий зв'язок або відносність між явищами.

Закономірність – більш широке, порівняно із законом, поняття. Якщо закон проявляється тільки в конкретних умовах, то З. проявляється як взаємозв'язок низки законів.

Заперечення – філософська категорія, що виражає певний тип відношення між двома послідовними стадіями, станами об'єкта, який розвивається. Це відмирання старого, того, що віджило, не відповідає умовам, які змінилися.

Здоровий глузд – панівний в Європі тип мислення за умов утвердження індивідуалізму і буржуазних суспільних відносин, що ґрунтується: 1) на виключній довірі фактам; 2) на чіткій і зрозумілій логіці; 3) на культивуванні активності.

Знак – предмет, який для людини заміщує інший предмет. Завдяки З. отримується, зберігається і передається інформація.

Ідеал [грец. *idea* – поняття] – вища мета прагнень, уявлення про належне, певний образ досконалості.

Ідеалізм [грец. *idea* – поняття] – філософський напрям, який віддає перевагу у причинно-генетичному відношенні ідеї, духу, свідомості, а не

матерії.

Ідеальне [грец. *idea* – ідея, образ] – філософське поняття, що характеризує загальну властивість усіх образів свідомості і полягає в тому, що вони містять інформацію про об'єкти дійсності, але не мають матеріальності ані об'єктів, ані людського мозку.

Ідеологія – сукупність поглядів нації, класу, суспільної групи на її місце у світі, на розвиток історії та ін.

Ідея [грец. *idea* – ідея, поняття] – уявлення, яке розуміється також як форма духовно-пізнавального відображення певних закономірних зв'язків та відношень зовнішнього світу, спрямована на його перетворення. За своєю логічною будовою І. є формою мислення, різновидом поняття, зміст якого своєрідно поєднує в собі як об'єктивне знання про наявну дійсність, так і суб'єктивну мету, спрямовану на її перетворення.

Ієрофанія [грец. *hieros* та *phainomai*] – прояв священного в якомусь предметі, дереві чи камені.

Індивідуалізм – абсолютизація позиції окремого індивіда в його протиставленні суспільству.

Індивідуальність – сукупність неповторних фізичних і психологічних рис, притаманних конкретній людині.

«Інтегральний націоналізм» – поширена в першій половині ХХ ст. в українській діаспорі концепція, яка декларувала беззастережну відданість людини нації, ідеї розбудови української державності, використання будь-яких засобів заради повернення Україні незалежності.

Ірраціональний [лат. *irrationalis* – нерозумний, позасвідомий] – недоступний розумінню, який перебуває за межами розуму; нелогічний, містичний.

Існування – поняття, що вживається для характеристики зовнішніх виявів буття, речі або явища. Онтологічно поняття І. протистоїть категорії «сутність».

Істина – адекватне відображення об'єкта суб'єктом, який, пізнаючи,

відтворює його таким, яким він існує сам по собі, поза і незалежно від людини та її пізнання.

Історія – процеси дійсності, що виникають та розвиваються як частина космічних процесів, пов'язана зі свідомою діяльністю людини та свідомими фіксаціями сукупності подій, що її супроводжують.

Історія філософії – галузь філософських знань, предметом яких є закономірності й особливості пізнання відносин людини і світу на різних етапах розвитку філософії.

Карма – в буддизмі, джайнізмі та індуїзмі означає закон відплати за моральні вчинки в минулому, який діє при перевтіленні після смерті людини в іншу істоту.

Категоричний імператив – безумовний моральний обов'язок, веління. Термін запроваджено І. Кантом. Його суть: людина має поводитися так, щоб правила її поведінки могли стати законом для діяльності всіх людей.

Категорія [грец. *kategoria* – висловлення, ознака, властивість] – найзагальніше, основне наукове поняття, що відображає суттєві властивості і відношення предметів та явищ, котрі мають достатньо великий ступінь спільності.

Кількість – така визначеність, у якій виражаються відмінності однакісних речей або спільність різнокісних речей, явищ.

Кордоцентризм – найвизначніша риса української філософії. Полягає в осягненні людиною оточуючого світу й самої себе не стільки мисленням, «головою», скільки «серцем» – емоціями, чуттями.

Космоцентризм – наріжний принцип античної філософії, уявлення про світ як гармонійну, закономірну єдність богів, людей і природи.

Культ релігійний – система релігійних дій, предметів і символів, пов'язана з релігійними уявленнями віруючих і спрямована на задоволення їх релігійних потреб.

Культура – сукупність осмисленої творчої діяльності людей; багатофункціональна система, що містить різноманітні аспекти людської

діяльності. К. – категорія для позначення створеного людьми штучного середовища проживання й самореалізації, яка виступає джерелом регулювання соціальної взаємодії.

Логос [грец. *logos* – слово, поняття, розум, закон] – у давньогрецькій філософії: загальний закон, основа світу, його порядок і гармонія; в ідеалістичній філософії: духовний першопочаток, світовий розум, абсолютна ідея.

Людина – істота, яка має певні потреби, задовольняє їх у процесі виробництва завдяки спілкуванню і здатності свідомо, цілеспрямовано перетворювати світ і саму себе; вищий ступінь еволюції живих організмів на Землі, суб'єкт суспільно-історичної діяльності та культури.

Матеріалізм [лат. *materialis* – речовий] – філософський напрям, протилежний ідеалізму у вирішенні головного питання філософії. М. виходить із первинності матерії і вторинності духовного, ідеального.

Матеріальне – характеристика буття, яка вказує на його об'єктивно-реальне, тобто незалежне від свідомості існування. М. протилежне ідеальному.

Матерія [лат. *materia* – речовина] – філософська категорія для позначення об'єктивної реальності, всього того в об'єктивній реальності, що так чи інакше впливає на людину, спричиняючи відчуття.

Метафізика [грец. *meta* – після і *physika* – букв.: те, що після фізики] – спосіб мислення і метод пізнання, який розглядає предмети і явища поза їх внутрішнім зв'язком і розвитком, не осягає внутрішні протиріччя як джерело саморуху, а також безперервність і стрибкуватість розвитку в їх органічній єдності.

Метод [грец. *methodos* – шлях дослідження] – спосіб організації практичного і теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями відповідного об'єкта.

Мислення – вища форма активного відображення об'єктивної реальності, яка полягає у цілеспрямованому, опосередкованому й

узагальненому пізнанні суб'єктом суттєвих зв'язків і відношень предметів та явищ, створенні нових ідей, прогнозуванні явищ та дій.

Мікрокосм і **макрокосм** – позначення людини і світу як двох нерозривно пов'язаних між собою частин. Мікрокосм, малий космос – людина є відбиття, дзеркало, символ, центр розуму й сили світу – великого космосу, макрокосму.

Міра – певний кількісний інтервал, у межах якого предмет зберігає свою якість. М. – кількісні межі існування предмета.

Міф – оповідь, витвір народної фантазії, в якому явища природи або людського життя зображені в художньо-образній формі. У первісній культурі М. являють собою еквівалент духовної культури, науки, становлять систему, яка змальовує світобудову.

Міфологія – 1) наука про міфи; 2) система міфів і міфологічна свідомість того чи іншого народу.

Монізм [грец. *monos* – один, єдиний] – протилежний дуалізму і плюралізму філософ. принцип пояснення різноманітності світу як прояву єдиного начала – матерії або руху. Матеріалісти началом, основою світу вважають матерію. Ідеалісти єдиним началом усіх явищ вважають дух, ідею тощо.

Морфологія культури – ключове поняття культурологічної концепції О. Шпенглера: культура – це явище принципово єдине, тому вся культура певного народу пронизана єдиною вихідною формою; дослідити та зрозуміти культуру можна лише шляхом виділення цієї форми та відслідковування її видозмін.

Наслідок – філософська категорія для позначення явища, процесу, які зумовлені іншими явищами, процесами.

Необхідність – філософська категорія, яка відображає внутрішні, стійкі, суттєві зв'язки явищ і визначає їх закономірну зміну і розвиток. Н. існує у природі й суспільстві у формі об'єктивних законів. Непізнані закони проявляються як «сліпа» необхідність.

Непомітного зла філософія – оригінальна концепція М. Гоголя, згідно з якою в боротьбі Бога і диявола за людські душі найнебезпечнішим для людини постає маленьке, непомітне зло, через прийняття якого людина поступово опиняється в диявольських пазурах.

Несвідоме – одне з основних понять психоаналізу, яким позначають психічні процеси, що виникають і протікають поза свідомим контролем. Виявляється в снах, обмовках тощо.

Номіналізм [лат. *nomina* – назва, ім'я] – напрям у середньовічній філософії, який вважає поняття лише іменами. На противагу реалізму номіналісти стверджували, що реально існують лише окремі речі з їх індивідуальними якостями.

Номос [грец. *nomos* – закон] – в античній філософії: універсальна, безособова сила, що підпорядковує своїй владі взаємини людей і оберігає все краще, найцінніше, що є в людському житті.

Об'єкт [лат. *objectum* – предмет] – те, на що спрямована пізнавальна і перетворювальна діяльність людини (суб'єкта).

Об'єктивна реальність [лаг. *objection* – предмет] – буття поза свідомістю; найзагальніше визначення матеріального світу.

Об'єктивне [лат. *objectum* – предмет] – характеристика природної і соціальної дійсності як такої, що існує поза і незалежно від свідомості суб'єкта.

Об'явлення – пряме й безпосереднє розкриття Богом своїх намірів і настроїв людям через обраних осіб пророків, провидців та ін.

Онтологія – вчення про першооснови буття, традиційний розділ філософії.

Панпсихізм – позиція, яка наділяє всі явища світу душею, оскільки саме світова душа постає джерелом життя й активності космосу, через це зірки, планети, мінерали розглядаються як одухотворені істоти.

Пантеїзм [грец. *pan* – все і *theos* – бог] – філософське вчення, яке ототожнює Бога та світ. П. існував у двох формах: натуралістичний П., який

наділяв природу якостями живого, божественними властивостями і розчиняв Бога у природі, та містичний П. – все у Богові, тобто розчиняв природу у Богові.

Парадигма – прийнята модель, система координат, зразок постановки і розв’язання наукових проблем.

Патристика [грец. *pater* – батько] – сукупність теологічних, філософських і соціально-політичних доктрин християнських богословів II–VIII ст.

Пізнання – вища форма відображення об’єктивної дійсності; процес збагачення людини новим знанням; суспільно-історичний процес творчої діяльності людей, який формує їх знання, на основі яких виникають цілі й мотиви людських дій.

Поняття – форма мислення, в якій виражаються властивості, зв’язки і сторони предмета, що повторюються.

Практика [грец. *praktikos* – діяльний] – матеріальна, чуттєво-предметна, цілеспрямована діяльність людини, основний зміст якої полягає в освоєнні і перетворенні природних і соціальних об’єктів. П. становить усезагальну основу, рушійну силу розвитку людського суспільства і пізнання.

Причина – філософська категорія для позначення явища, процесу, які зумовлюють, викликають інше явище, процес.

Провіденціалізм – тлумачення історії як вияву зовнішніх сил, Божого провидіння, остаточної перемоги добра над злом.

Прогрес – зміни явищ у природі чи суспільстві від нижчого до вищого, від простого до складного.

Простір – одна з основних об’єктивних форм існування матерії. Поняття П. характеризує розташування матеріальних об’єктів один відносно одного, виражає протяжність тіл, їх співіснування.

Протилежність – одночасно існуючі у предметах і явищах сторони або тенденції, притаманні об’єкту як системі, які взаємно передбачають і

водночас виключають, заперечують одна одну.

Протиріччя – активне взаємовідношення, взаємодія протилежностей, їх єдність і протидія.

Раціоналізм [лат. *ratio* – розум] – 1) напрям у теорії пізнання, який визнає розум основою пізнання і поведінки людей; 2) філософський напрям, згідно з яким основним джерелом та критерієм достовірності знань є розум.

Реалізм середньовічний – напрям у середньовічній філософії, за яким стверджувалось, що загальні поняття мають реальне існування і передують існуванню одиничних речей.

Релігія – особливий комплекс поглядів і дій, заснований на вірі в існування Надприродного і можливість спілкування з ним.

Релятивізм [лат. *relativus* – відносний] – заперечення існування об'єктивного змісту знання, впевненість в існуванні тільки відносних істин.

Рефлексія [лаг. *reflexio* – звернення назад] – унікальна здатність людської свідомості (і думки) у процесі сприйняття дійсності сприймати і себе саму; внаслідок цього людська свідомість постає водночас і як самосвідомість, як думка про думку, як знання про саме знання.

Розвиток – вищий тип руху, при якому відбувається незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів від одного якісного стану до іншого.

Рух – спосіб існування матерії, її всезагальний атрибут. Р. – будь-яка зміна у природі й суспільстві. Матерії без Р. не існує, оскільки не існує і Р. без матерії.

Сакральне [лат. *sacer* – священне] – 1) надприродні істоти, які є об'єктом поклоніння в певному релігійному культі; 2) релігійні цінності – віросповідання, віровчення, таїнства, церква; 3) сукупність предметів, осіб, дій, текстів, які входять у систему релігійного культу.

Свідомість – одне з основних понять філософії, психології і соціології, яке означає вищий рівень відображення об'єктивної дійсності, притаманний лише людині. С. – продукт суспільно-історичного розвитку, функціональна

властивість мозку, ідеальне відображення дійсності, регулятор цілеспрямованої діяльності людини.

Світогляд – сукупність поглядів, оцінок, принципів, що визначають найзагальніше бачення, розуміння світу, місця у ньому людини, її історичне походження і призначення.

Свобода – одна з характерних рис людини, яка полягає в тому, що вона (подібно до Бога) може діяти з власної волі, не детермінуючись обставинами. С. є підставою моральності людини.

Сенсуалізм [лат. *sensus* – почуття] – філософське вчення, яке визнає відчуття єдиним джерелом достовірних знань; напрямок у теорії пізнання, згідно з яким чуттєвість є головною формою достовірного пізнання.

Символ – особливий знак, що являє собою чуттєву чи духовну реальність, котра розуміється не такою, якою вона є, а в більш широкому та загальному сенсі.

Синкретизм [лат. *syncretismus* – поєднання] – поєднання або злиття несумісних і непорівнюваних образів мислення та поглядів.

Система – філософська категорія для позначення цілісної сукупності елементів, у якій усі елементи настільки щільно пов'язані між собою, що виступають щодо навколишніх умов та інших систем як єдине ціле.

Смерть – незворотне припинення життєдіяльності організму, завершальний момент життя. Переважна більшість релігій розглядають смерть двояко: з одного боку, це трагічна подія, з другого – уявлення про потойбічний світ як про можливість подальшого існування дає змогу подолати трагізм і є підґрунтям сприйняття С. як блага.

Спасіння – релігійне поняття, яке означає вище блаженство, дароване Богом віруючим за умови дотримання завіту.

Споріднена праця – за визначенням Г. Сковороди, вид діяльності, який особливо припадає людині до душі, відповідає її природним схильностям і здібностям, приносить радість і задоволення та робить життя щасливим.

Структура – філософська категорія для позначення відносно стійких

зв'язків елементів цілого, система відношень елементів у межах даного цілого.

Суб'єкт [лат. *subjectus* – той, що знаходиться знизу, лежить в основі] – активно діючий, такий, що володіє свідомістю та волею, індивід або соціальна група.

Суб'єкт історії – самодіяльна одиниця, що в історичному процесі постає джерелом історичної активності та, у кінцевому підсумку, вихідною мотивацією історичних дій.

Субстанція [лат. *substantia* – сутність] – одне з центральних понять новоєвропейської філософії, яке означає таку основу світу, яка охоплює та пронизує собою всі форми та явища дійсності, є самодостатньою і не потребує для свого буття ніяких інших джерел або причин; першооснова, сутність усіх речей і явищ, причина самої себе.

Суспільна свідомість – філософська категорія, яка відображає духовний бік життя суспільства, систему ідей, теорій, поглядів, почуттів, настроїв, які стихійно виробляються соціальними групами, класами, націями під впливом їх повсякденного життя.

Суспільне буття – філософська категорія, яка відображає матеріальний бік життя суспільства, систему матеріальних відносин, що визначають в результаті суспільну свідомість.

Суспільство – відокремлена від природи частина матеріального світу, яка являє собою форму життєдіяльності людей, що історично розвивається.

Сутність – філософ. категорія, яка виражає внутрішні, глибинні зв'язки, становить основу предмета.

Схоластика [грец. *scholastikos* – шкільний, вчений] – 1) середньовічна релігійна філософія, що поєднує теолого-догматичні передумови з раціоналістичною методикою й інтересом до формально-логічних проблем; 2) формальні знання, відірвані від життя та практики.

Сцієнтизм – світоглядна установка, згідно з якою лише наукове знання постає найбільш виправданим і цінним.

Творчість – діяльність суспільства, соціальних груп, класів, окремих особистостей, у процесі якої створюється нове, що раніше ніколи не існувало.

Теїзм [грец. *theos* – Бог] – релігійна концепція, що виходить з існування особистісного, зовнішнього щодо світу Бога, який створив світ і керує ним.

Теологія [грец. *theos* – Бог і *logos* – поняття] – богослов'я, теоретична складова релігійного віровчення, покликана узгоджувати між собою основні догми релігії та пояснювати їх.

Теоцентризм [грец. *teos* – Бог і лат. *centrum* – центр] – богословсько-релігійний принцип, згідно з яким єдиний Бог є творцем і центром Всесвіту.

Тотожність – відношення речі самої до себе та до інших речей, сторонами якого є подібні властивості, сили, тенденції.

Трансцендентальний [лат. *transcendo* – що виходить за межі] – здобутий не із зовнішнього досвіду, а споконвічно властивий людському розуму, людській свідомості.

Трансцендентний [лат. *transcendens* – той, що виходить за межі] – потойбічний, надчутливий, метафізичний; протилежний іманентному.

Уявлення – відтворення у свідомості чуттєво-наочного образу предмета чи явища об'єктивної реальності, які в даний момент не сприймаються, але сприймалися раніше.

Феномен [грец. *phainomenon* – те, що являється] – 1) у матеріалістичній філософії: те саме, що і явище; в ідеалістичній філософії: суб'єктивний зміст нашої свідомості, що не відображає об'єктивну дійсність; 2) рідкісне, незвичайне явище або видатна, виключна з якого-небудь погляду людина.

Філософія [грец. *philosophiei* від *phileo* – любов і *sophia* – мудрість] – система ідей, поглядів на світ і на місце в ньому людини; наука про найзагальніші закони розвитку природи, суспільства і мислення.

Філософування – це особистісна життєва основа філософії. Воно виростає з фундаментального філософського настрою. Кожна людина відчуває потребу у філософуванні настільки, наскільки вона охоплена

філософським настроєм подиву, туги, жаху, любові, захоплення, благоговіння, сумніву, відчаю.

Форма [лат. *forma* – зовнішній вигляд] – філософська категорія, яка означає спосіб зовнішнього прояву змісту, а також спосіб зв'язку елементів змісту.

Футурологія – наука про майбутнє.

Цивілізація [лат. *civilis* – громадський] – 1) рівень суспільного розвитку, матеріальної і духовної культури; 2) сучасна світова культура; 3) у культурно-історичній періодизації, прийнятій у науці XVIII–XIX ст.: третій ступінь суспільного розвитку, наступний за варварством (перший ступінь – дикість) (введений Л. Морганом, Ф. Енгельсом).

Ціле – філософська категорія для позначення предмета, який складений із часток.

Цілісність – внутрішня єдність об'єкта, віддиференційованість його від навколишнього середовища, а також сам об'єкт, що має такі властивості.

Цінність – поняття, яке вказує на людське, соціальне і культурне значення певних явищ дійсності; соціальні схвалені більшістю людей уявлення про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, романтична любов, дружба тощо.

Час – одна з основних об'єктивних форм існування матеріальної реальності, яка характеризує тривалість існування процесів і явищ, послідовність зміни станів у розвитку всіх матеріальних систем.

Чуттєве пізнання – безпосереднє відображення у свідомості людини зовнішніх сторін, властивостей предметів і явищ об'єктивного світу за допомогою органів відчуття.

Явище – філософська категорія для позначення у предметі, процесі того, що безпосередньо виявляється, постає перед нами. Являє собою зовнішню більш змінну і рухливу сторону предмета, процесу.

Якість – 1) об'єктивна і загальна характеристика об'єктів, що проявляється у сукупності їхніх властивостей; 2) як філософ. категорія, поряд з категорією *кількість*, відображає важливу сторону об'єктивної дійсності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Підручники, навчально-методичні посібники та довідкові видання

- Академічне релігієзнавство: Підручник / за наук. ред. проф. А. Колодного. – К.: Світ Знань, 2000. – 862 с.
- Антология мировой философии: Сборник философских текстов: В 4 т. / под ред. В. В. Соколова, В. Ф. Асмуса и др. – М.: Мысль, 1971–1972.
- Афанасенко В. С. Соціальна філософія: Підручник для вищої школи / В. С. Афанасенко, М. І. Горлач, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, П. В. Квіткін. – Х.: Прапор, 2011. – 679 с.
- Бичко А. К. Історія філософії: Підручник / А. К. Бичко, І. В. Бичко, В. Г. Табачковський. – К.: Либідь, 2001. – 406 с.
- Блинников Л. В. Великие философы: Учебный словарь-справочник / Л. В. Блинников. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Логос, 1999. – 432 с.
- Бойченко І. В. Філософія історії: Підручник / І. В. Бойченко. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 723 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
- Горський В. С. Історія української філософії: Курс лекцій / В. С. Горський. – К.: Наук. думка, 1997. – 287 с.
- Гудима А. М. Релігієзнавство: Навчально-методичний посібник / А. М. Гудима. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2002. – 263 с.
- Данильян О. Г. Основи філософії: Навчальний посібник / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. – Х.: Право, 2003. – 352 с.
- Данильян О. Г. Філософія: Підручник / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. – Х.: Право, 2010. – 312 с.
- Дидье Ж. Философский словарь. Dictionnaire de la philosophie; [пер. с фр. Н. В. Андреевой] / Ж. Дидье. – М.: Международные отношения, 2000. – 537 с.
- Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Т. 2 / Б. Кассен. – К.: Дух і Літера, 2011. – 483 с.
- Касьян В. І. Філософія: Відповіді на питання екзаменаційних білетів: Навчальний посібник / В. І. Касьян. – 4-е вид., перероб. і доп. – К.: Знання,

2006. – 343 с.

Кислюк К. В. Філософія. Модульний курс: Навчальний посібник для студентів / К. В. Кислюк. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 416 с. – (Переходимо до Болонської системи).

Краткий философский словарь / под ред. А. П. Алексеева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби; Проспект, 2008. – 496 с.

Кунцман П. Філософія: dtv-Atlas; [Пер. з нім.] / П. Кунцман, Ф.-П. Буркард, Ф. Відман / наук. ред. пер. В. П. Розумний. – К.: Знання-Прес, 2002. – 270 с.

Мифы народов мира. Энциклопедия: В 2 т. / гл. ред. С. А. Токарев. – М.: Советская энциклопедия, 1991–1992.

Новая философская энциклопедия: В 4 т. / Ин-т философии РАН, Национальный общественно-научный фонд; ред. совет: предс. В. С. Степин, уч. секр. А. П. Огурцов. – М.: Мысль, 2010. – 744, 634, 692, 736 с.

Петрушенко В. Л. Філософія: курс лекцій: Навчальний посібник / В. Л. Петрушенко. – 2-е вид., випр. і доопрац. – К.: Каравела, 2002. – 544 с.

Подольська Є. А. Філософія: Підручник / Є. А. Подольська. – К.: Фірма «Інкос», Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.

Поліщук Н. Англо-український філософський словник / Н. Поліщук, В. Лісовий. – К.: Либідь, 1996. – 272 с.

Причепій Є. М. Філософія: Підручник / Є. М. Причепій, А. М. Черній, Л. А. Чекаль. – 3-є вид., випр. і доп. – К.: Академвидав, 2011. – 592 с.

Рассел Б. Історія західної філософії / Б. Рассел; [пер. з англ. Ю. Ліснюк, П. Тарашук]. – К.: Основи, 1995. – 759 с.

Релігієзнавчий словник / за ред. професорів А. Колодного і Б. Лобовика. – К.: Четверта хвиля, 1996. – 391 с.

Татаркевич В. Історія філософії: У 3-х томах; [пер. з пол.] О. Гірного / В. Татаркевич / наук. ред. В. Петрушенко. – Львів: Свічадо, 1997–1999. – 568 с.

Сидоренко О. П. Філософія: Підручник / О. П. Сидоренко,

С. С. Корлюк, М. С. Філянін, В. Г. Абрамович, П. С. Задірако,
Т. Є. Посполітак / ред. О. П. Сидоренко. – К.: Знання, 2009. – 891 с.

Сілаєва Т. О. Філософія. Курс лекцій / Т. О. Сілаєва. – Тернопіль:
Астон, 2003. – 216 с.

Скирбек К. Г. История философии: Учебное пособие; [пер. с англ.] /
К. Г. Скирбек, Н. Гилье / под ред. С. Б. Крымского. – М.: ВЛАДОС, 2000. –
800 с.

Смольков О. А. Філософія: Навчальний посібник / О. А. Смольков,
Ю. Л. Дещинський. – 2-е вид., стереотип. – Львів: Магнолія плюс, 2006. –
460 с.

Соціальна філософія: Підручник для вищої школи. – Х.: Прапор,
2007. – 688 с.

Старовойт І. С. Філософія: Навчальний посібник / І. С. Старовойт,
Т. О. Сілаєва, Г. О. Орендарчук. – Тернопіль: Астон, 1997. – 144 с.

Сучасний словник з суспільних наук / за ред. О. Г. Данильяна,
М. І. Панова. – Х.: Прапор, 2006. – 432 с.

Філософія: Навчальний посібник / за ред. І. Ф. Надольного. – 6-е вид.,
випр. і доп. – К.: Вікар, 2006. – 534 с.

Філософія: нове покоління / Національний ун-т «Києво-Могилянська
академія» / ред. М. Ткачук, Б. Шуба. – К.: Видавничий дім «Києво-
Могилянська академія», 2008. – 135 с.

Філософія як історія філософії: Підручник / за заг. ред.
В. І. Ярошовця. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – 648 с.

Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука та
ін. – 3-е вид. – К.: Абрис, 2002. – 568 с.

Ходькова Л. П. Релігієзнавство: Навчальний посібник /
Л. П. Ходькова. – Львів: Афіша, 2000. – 312 с.

Хюбшер А. Мыслители нашего времени. 62 портрета: Справочник по
философии Запада XX в.; [пер. с нем. И. А. Саца] / А. Хюбшер / общ. ред.
А. Ф. Лосева. – М.: Изд-во ЦТР МГП ВОС, 1994. – 308 с.

Читанка з історії філософії: У 6-ти кн. / за ред. Г. І. Волинки. – Кн. 6: Зарубіжна філософія ХХ ст. – К.: Довіра, 1993. – 239 с.

Шевченко В. М. Словник-довідник з релігієзнавства / В. С. Шевченко. – К.: Наукова думка, 2004. – 560 с. – (Словники України).

Янарас Х. Нерозривна філософія. Нариси вступу до філософії. Монографія / Х. Янарас. – К.: Основи, 2000. – 307 с.

Яроцький П. Л. Релігієзнавство: Навчальний посібник / П. Л. Яроцький. – К.: Кондор, 2004. – 308 с.

Список основних філософських першоджерел

Августин А. Исповедь блаженного Августина, епископа Гиппонского / Аврелий Августин. – М.: АСТ, 2003. – 440 с. – (Philosophy).

Аристотель. Никомахова етика / Аристотель. – К.: Аквілон-Плюс, 2002. – 480 с.

Аристотель. Политика / Аристотель // Аристотель. Сочинения: В 4 т. – Т. 4. – М.: Мысль, 1983. – С. 375–644.

Бердяев Н. А. Смысл истории / Николай Александрович Бердяев // Бердяев Н. А. Смысл истории. Новое средневековье / сост. и ком. В. В. Сапова. – М.: Канон+, 2002. – С. 5–218. – (История философии в памятниках).

Бердяев Н. А. Смысл творчества: Опыт оправдания человека / Николай Александрович Бердяев // Смысл творчества: Опыт оправдания человека. – Харьков: Фолио; М.: АСТ, 2002. – С. 15–334.

Боецій С. Розрада від філософії; [пер. з лат.] / С. Боецій. – К.: Основи, 2002. – 146 с.

Бэкон Ф. Новый Органон / Ф. Бэкон // Бэкон Ф. Сочинения: В 2 т. – Т. 2. – М.: Мысль, 1972. – 486 с.

Гегель Г.-В.-Ф. Наука логики / Г.-В.-Ф. Гегель // Энциклопедия философских наук: В 3 т. – Т. 3. – М.: Мысль, 1974. – 417 с.

Гегель Г.-В.-Ф. Феноменологія духу; [пер. з нім.] / Г.-В.-Ф. Гегель. – К.: Основи, 2004 – 548 с.

Декарт Р. Метафізичні роздуми; [пер. з франц. Зої Борисюк] / Р. Декарт. – К.: Юніверс, 2000. – 304 с.

Декарт Р. Рассуждение о методе / Р. Декарт // Декарт Р. Избранные произведения: В 2 т. – М.: Мысль, 1989. – 656 с.

Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов; [пер. М. Л. Гасиарова] / Лаэртский Диоген / ред. и вступ. ст. А. Ф. Лосев. – 2-е изд. – М.: Мысль, 1986. – 571 с. – (Философское наследие).

Дюркгейм Э. О разделении общественного труда: метод социологии / Э. Дюркгейм. – М.: Наука, 1991. – 572 с.

Энгельс Ф. Людвиг Фейербах и конец классической немецкой философии / Ф. Энгельс. – М.: Политическая литература, 1989. – 127 с.

Камю А. Бушующий человек / А. Камю. – М.: Политиздат, 1990. – 415 с.

Кант И. Критика практического разума; [пер. з нім. І. Бурковського] / И. Кант. – К.: Юніверс, 2004. – 240 с.

Кант И. Критика чистого разума; [пер. з нім.] / И. Кант. – К.: Юніверс, 2000. – 593 с.

Кант И. Рефлексии до критики чистого разума; [пер. з нім. І. Бурковського] / И. Кант. – К.: Юніверс, 2004. – 464 с.

Лао Цзы. Дао-Дэ цзин [пер. В. Малявин] / Лао Цзы. – М.: АСТ; Астрель, 2005. – 560 с.

Лейбниц Г. В. Монадология: Сочинения: В 4 т. – Т. 1 / Г. В. Лейбниц. – М.: Мысль, 1982. – 636 с.

Лок Дж. Два трактата про врядування; [пер. с англ.] / Дж. Лок. – К.: Основи, 2001. – 265 с.

Мак'явеллі Н. Флорентійські хроніки. Державець / Н. Мак'явеллі. – К.: Основи, 1998. – 492 с.

Ніцше Ф. Так казав Заратустра; Жадання влади [пер. з нім. А. Онишка, П. Тарашука] / Ф. Ніцше. – К.: Основи, Дніпро, 1993. – 415 с.

Паскаль Б. Мысли / Б. Паскаль. – М.: REEFL-book, 1994. – 524 с.

Платон. Бенкет; [пер. з давньогре. і комент. У. Головач] / Платон / вступ. ст. Дж. Реале. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. – XLIV + 178.

Поппер К. Р. Открытое общество и его враги / К. Р. Поппер. – М.: Феникс, 1992. – 448 с.

Рассел Б. Человеческое познание / Б. Рассел. – К.: Ника-Центр; Вист-С, 1997. – 543 с.

Роттердамський Е. Похвала глупоті. Домашні бесіди / Е. Роттердамський. – К.: Основи, 1993. – 319 с.

Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – это гуманізм / Ж.-П. Сартр // Сумерки богів. – М.: Политическая литература, 1989. – С. 319–344.

Сковорода Г. Наркіс. Розмова про те: пізнай себе / Г. Сковорода // Сковорода Г. Твори: У 2 т. – Т. 1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – К.: Обереги, 1994. – С. 150–195.

Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин / под ред. Т. Н. Ойзермана, П. П. Гайденко. – М.: Политиздат, 1992. – 544 с.

Спіноза Б. Теологічно-політичний трактат; [пер. з лат. В. Литвинов] / Б. Спіноза. – 2-е вид. – К.: Основи, 2005. – 240 с.

Тейяр де Шарден П. Феномен человека / П. Тейяр де Шарден. – М.: Наука, 1987. – 240 с.

Тойнбі А. Дослідження історії; [пер. з англ. В. Митрофанова, П. Тарашука] / А. Тойнбі. – Т. 1–2. – К.: Основи, 1995. – 406,614 с.

Фейербах Л. Сущность христианства: Избранные философские произведения: В 2 т. – Т. 2 / Л. Фейербах. – М.: Политическая литература, 1955. – 942 с.

Фрейд З. Психология бессознательного / З. Фрейд / под ред. М. Г. Ярошевского. – М.: Просвещение, 1989. – 440 с.

Хайдеггер М. Разговор на просёлочной дороге; [пер. с нем.] / М. Хайдеггер / под ред. А. Л. Доброхотова. – М.: Высшая школа, 1991. – 192 с.

Фуко М. Археологія знання; [пер. з фр.] / М. Фуко. – К.: Основи, 2003.
– 326 с.

Читанка з філософії: У 6 кн. – Кн. 1: Філософія стародавнього світу / гол. ред. Г. І. Волинка. – К.: Довіра, 1992. – 203 с.

Читанка з філософії: У 6 кн. – Кн. 6.: Зарубіжна філософія ХХ ст. / гол. ред. Г. І. Волинка. – К.: Довіра, 1993. – 239 с.

Юнг К. Г. Об архетипах коллективного бессознательного / К. Г. Юнг // Юнг К. Г. Архетип и символ. – М.: Ренессанс, 1991. – С. 95-128.

Юркевич П. Д. Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого / П. Д. Юркевич // Юркевич П. Д. Вибране; [пер. з рос. В. П. Недашківський; упор., пер. й прим. А. Г. Тихолаза]. – К.: Абрис, 1993. – С. 73–114. – (Б-ка часопису «Філософія і соціальна думка», серія «Українські мислителі»).

Ясперс К. Смысл и назначение истории; [пер. с нем.] / К. Ясперс. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с.

ЗМІСТ

Вступ	4
Загальний розрахунок лекцій, семінарських занять, самостійної та індивідуальної роботи	6
Програма навчальної дисципліни «Філософія»	7
Модуль I. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія	10
Модуль II. Основні етапи розвитку філософії	13
Модуль III. Основні вчення філософської науки	18
Теми та плани семінарських занять	21
Самостійна й індивідуальна робота студентів з філософії	25
Поточний (модульний) і підсумковий контроль знань студентів	26
Критерії оцінювання успішності студентів з навчальної дисципліни «Філософія»	28
Тестові завдання	31
Контрольні питання для підготовки до іспиту	38
Словник основних філософських термінів	43
Список літератури	59
Підручники, навчально-методичні посібники та довідкові видання	59
Список основних філософських першоджерел	62

Навчальне видання

Горбань Річард Анатолійович

Філософія

Навчально-методичний комплекс

Редактор *І. С. Шалкітене*

Комп'ютерна верстка *Х. В. Тимів*

Підписано до друку 18.09.2014 р. Формат 60x84 1/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк лазерний.
Ум. друк. арк. 2,26. Тираж 150 прим. Зам. № 68.

Видавець: ПП Маргітич О.І.
Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності
ДК № 001433 від 29.11.2006 р.

Віддруковано у друкарні ПП Маргітича О. І.
76495, м. Івано-Франківськ, с. Хриплин, вул. Трояндова, 5.
Тел.: (096) 606 14 00, (0342) 74-20-03.

